

28/6

JAPANS "SJÄL":

Samtal kring solgudinnan

EFTER ATSKILLIGT besvär lyckas jag få ett samtal med en grupp shintopräster, anställda i den organisation som övertagit de tidigare av staten underhållna templen. Deras förkunnelse innebär, kan man säga, en kombination av nationell och lokal religion: den japanska gudasagan, med kejsaren som det levande uttrycket för "gudarnas väg", och de speciella gudomligheter — vattengudar, bergsgudar, rävgudar och annat — åt vilka templen ursprungligen är ägnade. Templens vård, ceremoniella framträdanden, försäljning av talismaner och mottagande av offergåvor är deras huvudsakliga verksamhet, och man kan utgå från att de flesta shintopräster — numera med en tvåårig utbildning efter folkskolan — är föga betungade av dogmatik och religiös spekulat. Men en teologi finns, och det är representanter för denna rationalisering av folktron som jag möter i organisationens central, en gammal mörk och torftig byggnad med shinto-

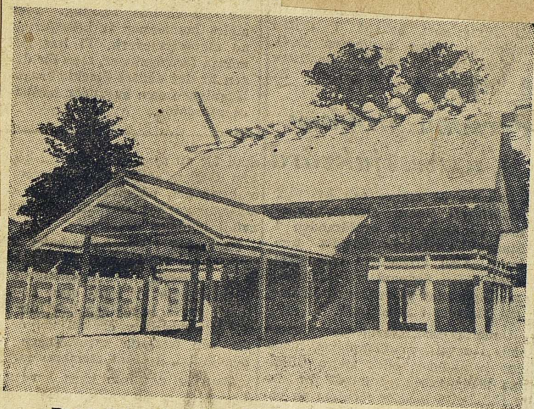
Kitasirakawa, kejsarens faster, är invigd shintoprästinna. På den ovan återgivna oljemålningen ses hon i en procession tillsammans med två böga manliga kolleger.

böcker och gudabilder kring vägarna.

Fyra präster möter upp. De tre talar endast japanska; den fjärde, en ung man som verkar något hurfrisk men övervägande sympatisk, har just kommit från ett års studier i USA, där han tillägnat sig en relativt invecklad intellektuell jargong. Jag frapperas av att de är öppna och meddelsamma, även om svaren på mina frågor ofta är oklara eller meningslösa. Ibland är de inte säkra på hur de skall svara, och de diskuterar sinesemellan för att finna en lämplig replik. Det är intet dystert eller salvelsefullt i deras uppträdande; de pratar ivrigt och skrattar hjärtligt, särskilt när de eller jag finner en formulering som är extra-vagant på gränsen till det absurda. Då jag ger mig av följer de mig ut på gården under leenden och lustigheter. "Jag hoppas att jag inte varit närgången eller sårande" — dessa avskedsord besvaras med artiga och muntra förnekanden. Mitt intryck är — vid jämförelse med kristna och buddistiska präster — en primitivitet som ger osäkerhet mot tvivel och utan svårighet godtar de hävdvunna formulerna. Men likheterna med andra religioners metoder att komma ifrån besvärliga problem är påtagliga.

bildade prästen säger fintligt att det inte går att skilja klart mellan symbol och realitet; på en konferens i USA har han varit med om att två dagar diskutera vad en symbol är för någonting utan att man nådde något resultat (själv använder han i det följande ofta ordet symbol).

"Kan solgudinnan ingripa, gör hon någonting?" Den frågan leder till en stunds debatt prästerna emellan. Svaret blir ungefär att solgudinnan kan ingripa, men att hon sällan gör det. Möjligen kan exempelvis en bön om god skörd påverka sol-

Det inre templet i den berömda helgedomen i Ise.

En av prästerna redogör något mekaniskt, som en trött guide, för den japanska gudasagan med solgudinnan som förmedlerskan mellan himmel och jord. Tror ni mera bokstavligt på detta, eller uppfattar ni, bildade präster, hela läran symboliskt? — Solgudinnan lever, försäkrar den ledande prästen, hon är en realitet likaväl som en levande människa, även om hon naturligtvis också används som symbol. Om den urgud av vilken solgudinnan är en ättling är beskedet inte lika klart; han kan ses, säges det, både som en personlig gud, som emellertid efter solgudinnans födelse lagt ned allt arbete, eller som en yttersta orsak, från vilken allting härflyter. Den amerikanskt

gudinnan. Men i stort sett skall man inte be för att nå en fördel, utan för att komma solgudinnan nära, för att själv bli bättre. Den skillnaden förstås inte av enkelt folk, men deras oskuldsfulla böner är lika nyttiga för dem ändå. På liknande sätt förhåller det sig med läran om himmel och helvete. I modern teologi tror man inte på dessa ting i konkret mening. Det gäller för människan att återvända till Gud, och den tanken ligger nära buddismens tro på nirvana. Människan som efter döden blir ett med Gud saknar allt minne av sitt jordeliv. "Kan man säga att hon lever hos Gud?" — den frågan är för komplicerad att svara på.

Då jag frågar om även onda människor kommer till Gud svaras efter någon tvekan att de antagligen gör det, även om det tar längre tid än för andra.

Kejsaren? — Majoriteten förklarar att han verkligen är av gudomligt ursprung, och alla håller på kejsardyrkan som en nödvändig beståndsdel i shinto. En av prästerna, den "amerikanske", ser dock i kejsaren blott en symbol för nationen, "ungefär som ni ser på er kung". Men shinto är inte, försäkrar alla, någon aggressivt nationalistisk religion. Missförstånd och överdrifter har lett till identifikationen av shinto och erövringspolitiken på 1930- och 1940-talen. Rätt förstådd är shinto en fredlig och tolerant religion. "Det förstår ni väl, då vi rent av erkänner att andra gudar än våra kan finnas, och då buddister, och även kristna, mycket väl samtidigt kan vara shintotroende." Alla religioner som förkunnar gudstro står varandra nära. Det är bara Zensekten, som inte erkänner existensen av en gud, som är utesluten från tron på shinto.

Lokalgudarna? — Ja, det är gudar som spelat en ofantlig roll i folktron. Vi tror kanske inte på dem som gudar i egentlig mening, inte som något jämförbart med solgudinnan. Men man kan säga att solgudinnan finns i lokalgudarna. Man kan jämföra solgudinnan med elektriciteten och lokalgudarna med de former i vilka elektriciteten verkar — spårvagnar, telefon, ljus. Därför är det inte stötande för oss att lokalgudarna dyrkas och att böner riktas till dem — indirekt blir det dyrkan av och böner till solgudinnan och kejsaren.

Under samtalet hänvisar prästerna gång på gång till utläggningar av shintos teologi, särskilt till Genchi Katos bok "A Study of Shinto, the Religion of the Japanese Na-

29/6

direkt att moralen, inte dogmatiken, för honom är det väsentliga i shinto. Då de skall klarläggas den moraliska uppfattning de företräder blir det emellertid mestadels i allmänna talesätt om ärlighet, hederlighet och godhet, som likaväl kunde ha framförts av representanter för andra religioner. Endast på en punkt observeras en nyansering av intresse: lojaliteten eller troheten mot familj, nation och kejsare betonas med kraft. Men den aggressiva nationalismen är i grunden shinto främmande, säger man, och avvisar tanken att shinto skulle ha ett särskilt ansvar för den gångna tidens villfarelser. Shintos moral förklaras nära nog sammansmälta med buddism och konfucianism och även i huvudsak stämma överens med kristendomen.

Ett bevis på hur långt denna "ekumeniska" tendens drives är vårt samtal om de kejsarliga regalierna, spegeln, juvelen och svärdet. Dessa ting uppfattades i äldre tid som ett slags talismaner eller fetischer, uttryck för kejsarens gudomlighet och makt. Nu är man mera inriktad på att se dem symboliskt, fastslår prästerna, och skilda, om också närstående tolkningar har givits. Juvelen betyder lydnad eller godhet, svärdet mod eller visdom, spegeln sanningskärlek och uppriktighet. Dessa tolkningar går väl ihop med och har sannolikt utformats under intryck av den konfucianska moralen. Regalierna kan dock likaväl tänkas som buddistiska symboler: svärdet är oändligheten eller himlen eller nirvana, spegeln är det förgångliga eller jorden, juvelen är mellanledet, människan som står förmedlande och försonande mellan dem. Ja, genom en ännu mera invecklad symbolism kan regalierna sägas representera föreningen av shinto, buddism och konfucianism, den japanska själens enhet trots de divergerande trosformerna. Regalierna är endast tre, och tretalet — i kombination med trestegstänkande — är lika traditionellt här som i Västerlandet; eljest skulle, det är mitt intryck, de nu så snälla shintoprästerna gärna ha givit också kristendomen en plats bland kejsardömet's regalier.

HERBERT TINGSTEN

I Herbert Tingstens *Japanserie* på kultursidan har förut publicerats dels tre historiska artiklar (7, 9 och 12 juni), dels fyra artiklar om Japans "själ" (17, 19, 22 och 26 juni).

tion". Denna bok är emellertid i stort sett än mindre vägledande än de muntliga utläggningar jag berättat. Två moment i boken bör emellertid här understrykas. Liksom prästerna hävdar Kato att shinto är en sällsynt tolerant religion, och han förklarar till och med att "världens tre levande religioner", kristendom, buddism och shinto, "i grunden företräder en och samma sanning eller grund-sats"; "även om dessa religioner skiljer sig till formen är deras kärna densamma". Vida starkare än prästerna framhåller Kato, vars bok

utkom 1926, kejsardyrkan som det väsentliga i shinto. "Shinto har kulminerat i mikadoism eller dyrkan av mikadon, den japanske kejsaren, som en gudomlighet, under hans livstid liksom efter hans död." (Katos bok är inte översatt, utan av författaren skriven på engelska.)

Typiskt för shintoprästernas resonemang, liksom för så mycken religiös förkunnelse i vår tid, är att de gärna lämnar den besvärliga trosfrågan för att i stället gå in på shintolära's utmärkta moraliska verkningar; en av dem förklarar

Diktaturtendenser i Turkiet

Den turkiska regeringen har under de senaste veckorna genomdrivit en rad lagförslag som hotar att förkväva den relativt nya politiska friheten och därmed demokratin. Den 7 juni antog parlamentet en presslag som skärpte de redan fört hårda bestämmelserna. Enligt denna lag kan bl.a. annat tidsningsledare som publicerat artiklar vilka innehåller "falska, överdrivna eller illasinnade" angrepp mot regeringen eller misstänkliggör regeringen, myndigheter eller särskilda ämbetsmän eller "utgör en fara för statens politiska och ekonomiska stabilitet eller Turkiets anseende i utlandet" straffas med upp till tre års fängelse; en tidning kan efter fällande dom indras för tre månader. Den 27 juni antogs en lag som tills vidare förbjuder möten och demonstrationer.

Presslagen ledde till att de turkiska oppositionspartierna omedelbart avstod från att införa ledande artiklar. För att markera sin hållning publicerade i stället flera tidningar artiklar om Napoleon III:s diktatur och andra liknande historiska företeelser. I huvudsak gäller presslagens bestämmelser också uttalanden vid möten, och i anslutning till lagens antagande har oppositionspartiets, alltså det republikanska partiets, ledare, Kasim Gulek, dömts till frihetsstraff för ett redan tidigare fällt yttrande.

Bakgrunden till denna lagstiftning är landets svåra ekonomiska läge, särskilt den under senare tid stegrade inflationen och den ökade kritik som regeringen på grund därav blivit utsatt för. Det s k demokratiska majoritetspartiets

ledare har genom premiärminister Menderes förklarat att lagarna i grunden avser att skydda folkstyrelsen och själva staten mot en tygellös opposition, vars egentliga syfte är att undergräva förtroendet för den av folkets flertal stödda regeringen. Det republikanska oppositionspartiets jämte andra mindre oppositionspartier har energiskt bekämpat lagförslagen, som betecknats som odemokratiska försök att stärka regeringens av oduglighet och korruption försvagade ställning. Särskilt har man vänt sig mot de vaga formuleringar i presslagen som gör det möjligt för regeringen att ingripa mot praktiskt taget alla kritiska uttalanden. Man utgår från att lagarna skall tillämpas med yttersta stränghet och hänvisar till att regeringen strax före den nya lagens antagande avskedade 16 domare som frikänd enligt den tidigare och mildare presslagen åtalade tidsningsmän.

Då den av Atatürk upprättade diktaturen successivt utvecklades efter kriget uppträdde det demokratiska partiet för total politisk och medborgerlig frihet, och det var till stor del genom denna propaganda som partiet kom till makten efter de fria valen på våren 1950. Efter segern, och särskilt sedan partiet ånyo vunnit majoritet vid valen på våren 1954, har emellertid regeringen gång efter annan skärpt den lagstiftning som kan användas mot politiska motsståndare, medan det republikanska partiet övertagit rollen som demokratins och frihetens försvarare. Det är betecknande att den republikanske ledarens kritik av presslagförslaget till stor del bestod i uppläsning av uttalanden som den demokratiska regeringschefen gjort före maktövertagandet år 1950. Det är fara för att Turkiet efter ett frihets-skede på mindre än tio år ånyo håller på att glida över i diktatur.